

רשות העתיקות אחראית על עתיקות הארץ ואתריה, במסגרת זו הרשות פועלת לשמור, לחשוף, לשמר, לחקור ולפרסם את עתיקות הארץ ואתריה בישראל ומחוצה לה.

ברחבי מדינת ישראל קיימים כשלושים אלף אתרים המוגדרים כאתרי עתיקות. אתרים אלה וממצאיהם מהווים את מורשת התרבות החומרית של ארץ ישראל, ומשרטטים את קורותיה ואת תולדות האדם, העמים והממלכות שחיו כאן במהלך מאות אלפי השנים האחרונות.

רשות העתיקות מעודדת את אזרחי המדינה לפעול למען השמירה על עתיקות הארץ ומניעת כל פגיעה בהם, כיוון שכל פגיעה כזו יש בה משום נזק בלתי הפיך למורשת העבר.

חוק העתיקות (התשל"ח - 1978) וחוק רשות העתיקות (התשמ"ט - 1989) מטפלים בכל ענייני העתיקות של מדינת ישראל ביבשה ובים, ומכתיבים את הפעולות לשמירה על האיזון הראוי בין צרכי הפיתוח של הארץ לבין השמירה על עתיקותיה.

במסגרת פעולות אלו ביצעה רשות העתיקות חפירת בדיקה.

הדוח שלהלן מפרט את הפעולות הארכיאולוגיות שבוצעו בשטח במסגרת הפרויקט.

בנוסף מצורף לדוח מסמך הנחיות ובו סיכום הפעולות לביצוע לצורך המשך הפיתוח.

נשמח לענות על כל שאלה בטלפון: 04-6415324

בברכה,

כמיל סארי

ארכיאולוג מרחב צפון

דו"ח ראשוני ליזם
סוג ביצוע: חפירת בדיקה
מרחב: צפון

14900

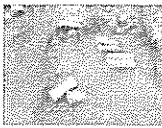
טמרה העמק

הרשאה: A7704/2016

עמיצור יאיר

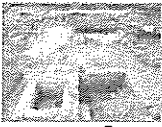
27/7/2016

מבוא

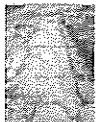
איור 1: קברי שוחה
מססים לחות אבן -
שטח B. מבט על.

בחודשים מאי – יוני 2016, נערכה חפירת בדיקה ממזרח לכפר טמרה – א
זועבייה לקראת בניית שכונה לכפר הסמוך. החפירה, מטעם רשות העתיקות,
ובמימון משרד השיכון, נוהלה על ידי י' עמיצור, בסיועם של י' שליו, ע' עמוס, י' צור,
א' ברגר, א' שטח, א' קליינר, ר' עסיס ור' קפול (ניהול שטח) י' יעקובי (מנהלה), ג'
צימון (חינוך), ר' ליון ור' משיב (מדידות) ובשיתוף תלמידי בית הספר אורט
ביאליק וכפר הנוער כפר גלים.

איור 2: מבנה הגת
בשטח B. מבט כללי
למזרח

החפירה נערכה על מדרון בזלתי המצוי ממזרח לכפר טמרה א זועבייה המשתפל
מערבה מרמת יששכר לכיוון הכפר. נחפח ארבעה שטחי חפירה לכל אורך המדרון.
בחפירה נתגלו ותועדו מתקנים וחציבות ואזור קבורה ששימשו ככל הנראה את
תושבי הכפר הסמוך בתקופות החמית והביזנטית (מאות 3 - 4 לספירה).

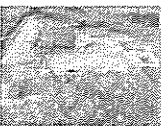

איור 3: משטח הדריכה
העליון בגת. מבט לצפון

רקע ארכיאולוגי

רקע גיאוגרפי:

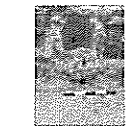
הכפר טמרה, בנוי על גבעה נמוכה בקצה המערבי של רמת יששכר הבזלתית,
ומרוחק כ 6 ק"מ מדרום להר התבור. המדרון המזרחי של הגבעה תלול למדי ומוליך
למעין הכפר עין אל תחתה הנשפך נחל שזיפים, אחד מיובליו של נחל חרוד. אזור
הכפר מאופיין בסלע בזלתי קשה וסביבו אדמות פוריות המאפשרות חלאות מטע
ושלחין. המעיין המצוי במרכז הכפר, מפעפע בכל ימות השנה ומתאים להשקיה
ושתייה. תנאי סביבה אלו, אפשרו התיישבות אדם בתקופות קדומות באזור ועדויות
לכך נחשפו במרוצת השנים בסקרים וחפירות ארכיאולוגיות.

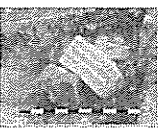
איור 4: מבנה הגת
בשטח B. מבט כללי
לדרום

רקע ארכיאולוגי:

שטח החפירה מצוי בתחומי אתר העתיקות: "ח' טירת טמרה" 3308/0.
אזור הכפר טמרה, נסקר בעבר על ידי ו' גרן (מאה ה-19 לספירה) נ' צורי (1954),
סקר החירום (1970) וצ' גל (1998).
בתחומי הכפר נערכו חפירות רבות ומגוונות בין השנים 1996 – 2001 וזוהו שכבות
יישוב למן תקופת הברזל 2 ועד התקופה האסלאמית הקדומה (שקד 1999, גורן
2001, פורת 2005, אלכסנדר 2009, אבו פנה 2009, מוקארי 2010, טפר 2011
וזידאן 2014),
ממצאי העבר כוללים שכבות יישוב ובתי מגורים, כנסיה עם רצפת פסיפס, מתקנים
חקלאיים ועדויות לקבורה עתיקה (לפירוט החפירות והסקרים והממצא ראה טפר
2011).

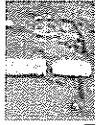

איור 5: תא אחסון
בגת ומרכז בתחומי
מבט למערב

איור 6: שבר ארכיטרב
בשטח B. מבט למזרח

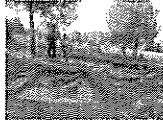
בסקר פיתוח שנעשה בשטח החפירה (S566/2015 – ז'דאן וברון 2015) ובבדיקות נוספות (עסיס 2015) התגלו שרידי מתקנים ואזור קבורה שהתגלו בשלמותם במהלך החפירה הנוכחית.

איור 7: ארונות קבורה וזכרי שוחה במים בשטח A, מבט לצפון

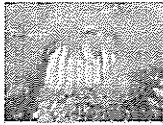
ממצאי חפירה

בחפירה הנוכחית נפתחו ארבעה שטחי חפירה (A - D), לכל רוחב המדרון המתוכנן לבנייה מצפון לדרום

איור 8: מקבץ קברים בשטח C, מבט לדרום

שטח A: נמצא בחלקו הצפוני של המדרון בקרבת בתי הכפר. בשטח נפתחו 12 ריבועי חפירה בשטח כולל של כ-300 מ"ר בחלוקה ל 6 נקודות בהם זוהו עתיקות או חשד לעתיקות.

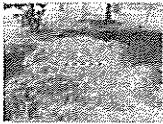

איור 9: קבר שוחה בשטח C, מבט למזרח

בסקר מקדים שנערך בשטח, נראו על פני השטח חלקי ארונות קבורה מגיר, חרסים המתוארכים לתקופה הרומית המאוחרת וקירות שדה בנויים אבני בזלת. בבדיקה שקדמה לחפירה, זוהו שרידי קירות וקבר חצוב בסלע הבזלתי שכוסה לוחות אבן.

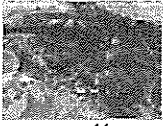
פירוט הממצא:

בנקודות A1 – A2 המצויות בחלקו הדרום מערבי של השטח, נחשפו קברים חצובים ובנויים המכוסים לוחות אבן בזלתית המתוארכים לתקופה הרומית המאוחרת (מאות 3 – 4 לספירה). כל הקברים שנחשפו נמצאו שדודים וככל הנראה נשדדו כבר בעת העתיקה (איור 7).

איור 10: גל אבנים בשטח C, מבט למזרח

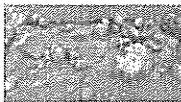
בנקודות A3 – A6 המצויות בחלקו הצפון מערבי של השטח, נחשפה הצטברות אבני בזלת שנוצרה מבלייה טבעית והתדרדרות אבנים ועפר במורד המדרון התלול.

איור 11: בור שוח בשטח D, מבט לצפון מזרח

שטח B: נמצא במרכז המדרון ופרוס ממזרח למערב במורד המדרון. בשטח נפתחו 8 ריבועי חפירה בשטח כולל של כ-200 מ"ר בחלוקה ל 4 נקודות בהם זוהו עתיקות או חשד לעתיקות.

בסקר מקדים שנערך בשטח, נראו על פני השטח פריטים ארכיטקטוניים מגיר וקירות שדה בנויים אבני בזלת. בבדיקה שקדמה לחפירה, זוהו פריטים הקשורים לקבורה, קיר שדה בנוי אבני בזלת וגיר וגת עם רצפת פסיפס.

איור 12: מחצבה שטח D, מבט למזרח

פירוט הממצא:

בנקודה B1 המצויה בחלקו המזרחי של השטח, נחשפה גת מורכבת המתוארכת לתקופה הרומית המאוחרת (מאות 3 – 4 לספירה) (איורים 2 - 5). הגת בנויה בעיקרה אבני גיר שאינן מקומיות והשימוש בהן דרש את הבאתן ממקור אחר. מבנה הגת משתרע על שטח של כ-10*10 מ'. במרכזו משטח דריכה מרוצף פסיפס בגודל 6*6 מ'. משטח זה מוקף קירות בנויים אבני גיר שהוצמדו לסלע האם הבזלתי. בקצה המערבי של משטח הדריכה נחשפו בור שיקוע עגול מרוצף פסיפס ומטויח וממנו מובילים שני מרזבים אל שני בורות איגום מרוצפים אף הם. במרכז משטח הדריכה נחשפה אבן ובה שקע מרובע, ששימש ככל הנראה למכבש בורג שסייע בתהליך ייצור היין בגת (איורים 2 ו 4) ממזרח למשטח הדריכה נחשפה סדרה של ארבעה תאים מרוצפים פסיפס ומופרדים בקירות מחיצה (איור 3). תאים אלו נמצאים במפלס גבוה ממשטח הדריכה בכ-1.5 מ'. בקיר התוחם את משטח הדריכה משלושת צדדיו – דרום, צפון ומזרח – נמצאו שש נישות עגולות, מטויחות, ומרוצפות פסיפס (איור 5). בתחתית כל נישה מרחב המוביל למשטח הדריכה.

בנקודות B2 – B4 הפרוסות ממרכז המדרון לכיוון מערב, נמצאו קברים חצובים בסלע ומכוסים לוחות אבן בזלתיות הדומים לאלו שנמצאו בשטח A (איור 1) ופריטים

אדריכליים הקשורים ככל הנראה לקבורה (איור 6). גם קברים אלו נמצאו שדודים וככל הנראה נשדדו כבר בעת העתיקה. הדמיון בין הקברים השונים שנמצאו בחפירה מאפשר לתארכם לתקופה הרומית המאוחרת (מאות 3 - 4 לספירה)
שטח C: מצוי בחלקו המערבי של שטח החפירה ופרוס מצפון לדרום משטח A ועד קצה שטח החפירה. בשטח נפתחו 9 ריבועי חפירה בשטח כולל של כ 225 מ"ר בחלוקה 5' נקודות בהם זוהו עתיקות או חשד לעתיקות.

פירוט הממצא:

בנקודה C1 המצויה בצפון השטח, נצפה בסקר מקדים ארון קבורה מגיר. במהלך החפירה נחשף קבר נוסף החצוב בסלע ומכוסה לוחות בזלת במודל דומה לקברים שנחשפו בשטח החפירה.

בנקודות C2 – C3 נחשף מצבור קברים נוסף, כולם חפורים וחצובים בסלע הבזלתי הרך ומכוסים לוחות בזלת (איורים 8 - 9).

בנקודות C4 – C5 נחפרו גלי אבנים שזוהו בסקר המקדים כקברים אך התבררו כערימות סיקול בעקבות החפירה (איור 10).

שטח D: מצוי בחלקו המזרחי של שטח החפירה ופרוס מצפון לדרום משטח B ועד קצה שטח החפירה. בשטח נפתחו 5 ריבועי חפירה בשטח כולל של כ 125 מ"ר בחלוקה 3' נקודות בהם זוהו עתיקות או חשד לעתיקות.

פירוט הממצא:

בנקודות D1 – D2 נחפרו בורות בקוטר 3 מ' שזוהו בסקר המקדים כבורות שוד לקברים ולוחות בזלת בסביבתם, נחשף מתאר הבורות שנחפרו לתוך הסלע הבזלתי הרך ומספר לוחות בזלת שככל הנראה שימשו לכיסוי הקברים בסביבתם (איור 11).

בנקודה D3 נחשפה מחצבת אבני בזלת ששימשה ככל הנראה להפקת לוחות האבן ששימשו לכיסוי הקברים הרבים הפזורים ברחבי המדרון (איור 12).

סיכום

ממצאי החפירה מאפשרים לשחזר את העורף החקלאי במרחב הכפרי של טמרה בתקופה הרומית המאוחרת וראשית התקופה הביזנטית (מאות 3 – 4 לספירה). נראה כי המדרון התלול והטופוגרפיה הקשה של השטח לא אפשרו התיישבות אנושית ולכן השתמשו תושבי טמרה במדרון לשימושים תעשייתיים חקלאיים וקבורה. מהחפירה עולה כי ניתן לחלק את המדרון לשני חלקים תפקודיים. חלקו התחתון של המדרון - המתון יותר, אפשר בניית מתקנים חקלאיים שונים בניהם הגת המשוכללת שנחשפה בחפירה וחציבות ומחצבות אבני בזלת. הגת שנחשפה, נבנתה תוך שימוש בשיפוע הטבעי המתון של המדרון בכדי להקל על השימוש וייצור היין. דגם גת משוכללת זו הינו ייחודי לתקופה הרומית המאוחרת וראשית הביזנטית (מאות 3 – 4 לספירה) ומוכר רק מתקופות מאוחרות יותר (מאות 7 - 8 לספירה) ויתכן כי מדובר בטיפוס קדום. קילוחי הבזלת הנשברים באופן דרסטי במורד המדרון יוצרים מדרגות סלע בזלתי, ומאפשרות חציבה והפקת אבני בזלת לבנייה. אבנים אלו שימשו ככל הנראה לבנייה וכיסוי הקברים הרבים הפזורים ברחבי המדרון ויתכן גם לבניית בתי הכפר הסמוך בתקופה המדוברת. חלקו המערבי העליון של המדרון – התלול יותר, שימש אזור קבורה של אנשי הכפר ועדות לכך היא הימצאות קברים רבים בחלקו התלול יותר של המדרון ואי הימצאותם בחלקו המתון. מכלול הקבורה הייחודי שנתגלה בחפירה, המורכב מסוגי קבורה וקברים שונים, מאפשר הצצה למנהגי הקבורה השונים של אנשי הכפר בתקופה המדוברת. יתכן והשוני בין דגמי הקברים מעיד על מעמדות שונים של נקברים או שינוי טכנולוגי – פונקציונאלי במרוצת הזמן.

ביבליוגרפיה

טפר י'. טמרה. חדשות ארכיאולוגיות 123

בברכה,
יאיר עמיצור
ארכאולוג מרחב צפון

הדו"ח הנ"ל הינו ראשוני בלבד, תוכנו והמידע הכלול בו אינו מהווה מידע רשמי וסופי ואינו מחייב את רשות העתיקות עד לפרסום הדו"ח המדעי הסופי

כל הזכויות שמורות לרשות העתיקות

איור 1: קברי שוחה מכוסים לוחות אבן - שטח B, מבט על.

הדו"ח הנ"ל הינו ראשוני בלבד, תוכנו והמידע הכלול בו אינו מהווה מידע רשמי וסופי ואינו מחייב את רשות העתיקות עד לפרסום הדו"ח המדעי הסופי
כל הזכויות שמורות לרשות העתיקות

איור 2: מבנה הגת בשטח B. מבט גלילי למזרח

הדו"ח הנ"ל הינו ראשוני בלבד, תוכנו והמידע הכללי בו אינו מהווה מידע רשמי וסופי ואינו מחייב את רשות העתיקות עד לפרסום הדו"ח המדעי הסופי
כל הזכויות שמורות לרשות העתיקות

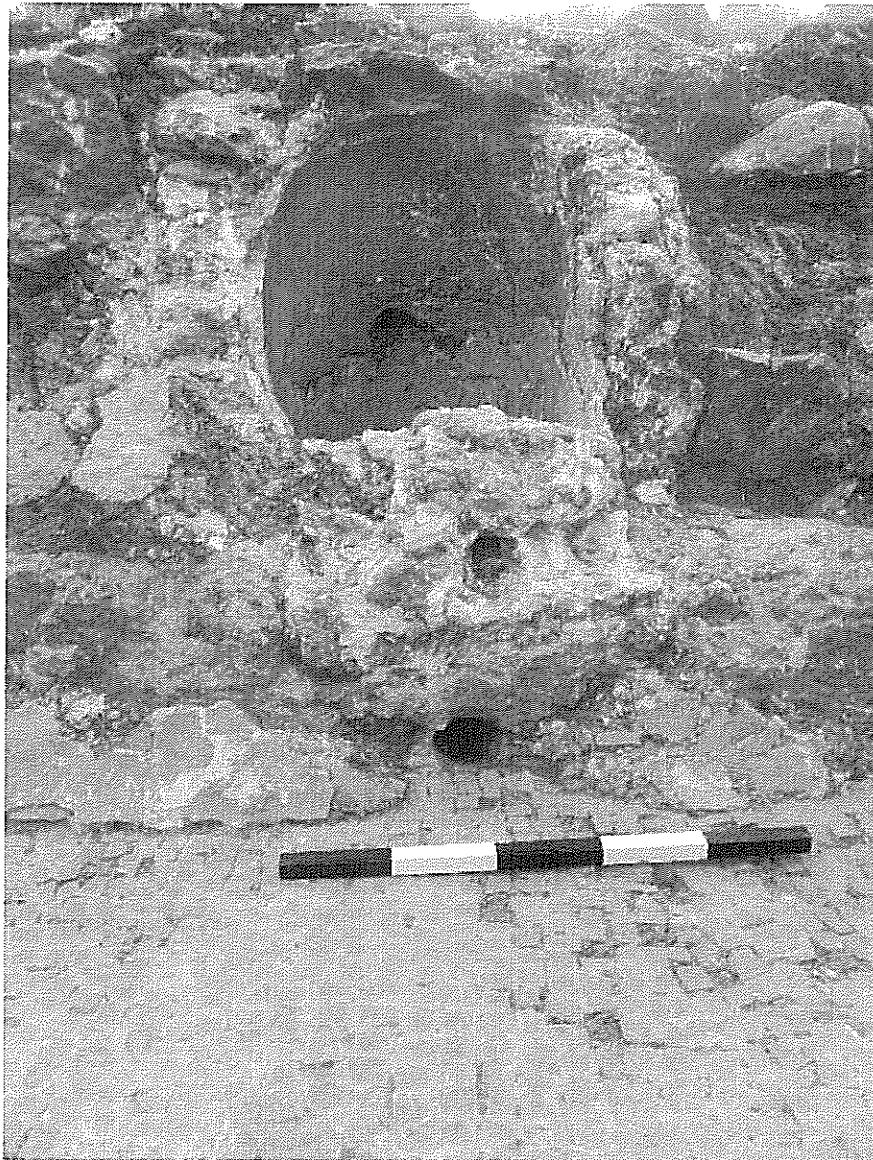
איור 3: משטח הדריכה העליון בגת. מבט לצפון

הדו"ח הנ"ל הינו ראשוני בלבד, תוכנו והמידע הכלול בו אינו מהווה מידע רשמי וסופי ואינו מחייב את רשות העתיקות עד לפרסום הדו"ח המדעי הסופי
כל הזכויות שמורות לרשות העתיקות

איור 4: מבהה הגת בשטח B. מבט מל' לדרום

הדו"ח הנ"ל הינו ראשוני בלבד, תוכנו והמידע הכלול בו אינו מהווה מידע רשמי וסופי ואינם מחייב את רשות העתיקות עד לפרסום הדו"ח המדעי הסופי
כל הזכויות שמורות לרשות העתיקות

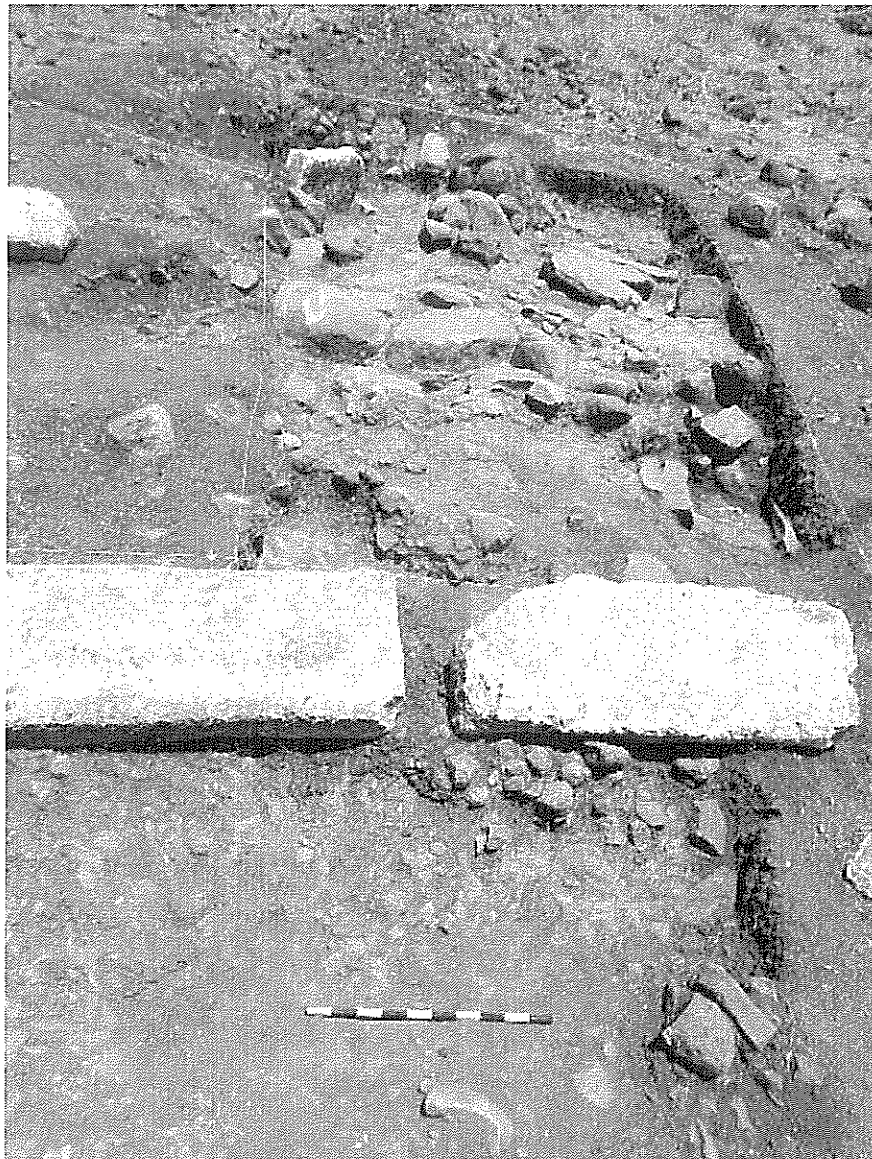
איור 5: תא אחסון בגת ומרכז בתחתיתו, מבט למערב

הדו"ח הנ"ל הינו ראשוני בלבד, תוכנו והמידע הכלול בו אינו מהווה מידע רשמי וסופי ואינו מחייב את רשות העתיקות עד לפרסום הדו"ח המדעי הסופי
כל הזכויות שמורות לרשות העתיקות

איור 6: שבר ארכיטרב השטח B, מרמט למזרח

הדו"ח הנ"ל הינו ראשוני בלבד, תוכנו והמידע הכלול בו אינו מהווה מידע רשמי וסופי ואינו מחייב את רשות העתיקות עד לפרסום הדו"ח המדעי הסופי
כל הזכויות שמורות לרשות העתיקות

איור 7: ארומת קמרה וקברי שוחה במיים בשטח A. מרבט לצפון

הדו"ח הנ"ל הינו ראשוני בלבד, תוכנו והמידע הכלול בו אינו מהווה מידע רשמי וסופי ואינו מחייב את רשות העתיקות עד לפרסום הדו"ח המדעי הסופי
כל הזכויות שמורות לרשות העתיקות

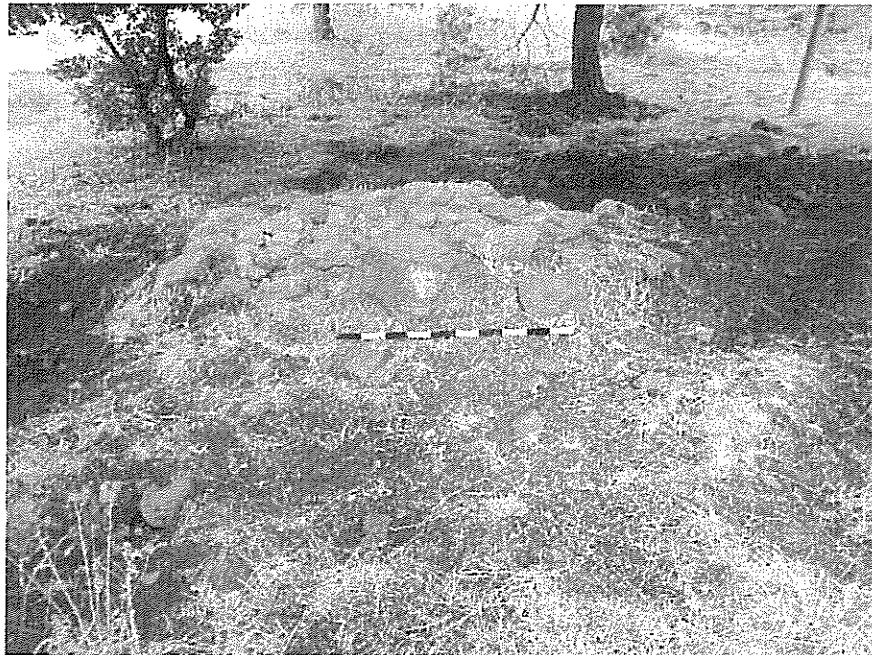
איור 8: מקבץ קברים בשטח C, מבט לדרום

הדו"ח הנ"ל הינו ראשוני בלבד, תוכנו והמידע הכלול בו אינו מהווה מידע רשמי וסופי ואים מחייב את רשות העתיקות עד לפרסום הדו"ח המדעי הסופי
כל הזכויות שמורות לרשות העתיקות

איור 9: קבר שוחה בשטח C. מבט למזרח

הדו"ח הנ"ל הינו ראשוני בלבד, תוכנו והמידע הכלול בו אינו מהווה מידע רשמי וסופי ואינם מחייב את רשות העתיקות עד לפרסום הדו"ח המדעי הסופי
כל הזכויות שמורות לרשות העתיקות

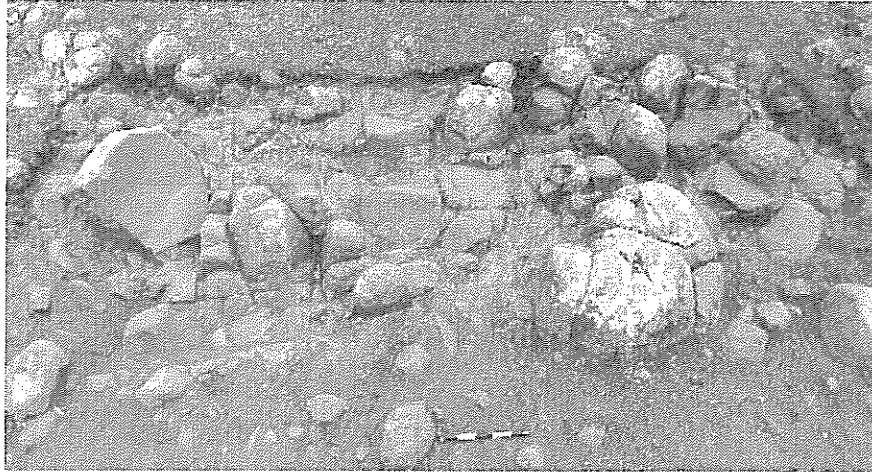
איור 10: גל אבנים בשטח C, מרבט למזרח

הדו"ח הנ"ל הינו ראשוני בלבד, תוכנו והמידע הכלול בו אינו מהווה מידע רשמי וסופי ואינו מחייב את רשות העתיקות עד לפרסום הדו"ח המדעי הסופי
כל הזכויות שמורות לרשות העתיקות

איור 11: בר שוד בשטח D. מבט לצפון מזרח

הדו"ח הנ"ל הינו ראשוני בלבד, תוכנו והמידע הכלול בו אינו מהווה מידע רשמי וסופי ואינו מחייב את רשות העתיקות עד לפרסום הדו"ח המדעי הסופי
כל הזכויות שמורות לרשות העתיקות

איור 12: מחצבה שטח D. מרבט למזרח

זכויות היוצרים הם של רשות העתיקות. אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לתרגם, לאחסן במאגר מידע, לסדר או לקלוט בכל דרך ובכל אמצעי אלקטרוני, אופטי או מכני אחר – כל חלק שהוא מחומר זה ללא הסכמת רשות העתיקות. © כל הזכויות שמורות.